

УДК 338.2

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V29(2021)-28

Тимощик Л. П., кандидат економічних наук, судовий експерт, оцінювач, учений секретар Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-7695-2169

e-mail: mopof@ukr.net

Розширення джерельної бази місцевих бюджетів: національний та зарубіжний досвід

Анотація. Підкреслено наявність проблеми розділення прав на управління майном між територіальними громадами та муніципальними адміністраціями. Розглянуто погляди сучасних дослідників на об'єкти спільного управління та проблеми їх контролю. Виявлено роль місцевих податків в процесі формування місцевих бюджетів зарубіжних країн. Відзначено важливість простої та справедливої методики оцінки вартості майна та відповідної електронної бази даних в питанні наповнення місцевих бюджетів з місцевих податків. Проведено аналіз фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування різних країн та її зв'язок зі структурою джерел наповнення місцевих бюджетів, відзначено перевагу органів місцевого самоврядування над місцевими органами виконавчої влади в цьому відношенні. Визначено стратегічні цілі реформування економічної діяльності органів влади. Систематизовано функції поповнення місцевих бюджетів. Розглянуто особливості наповнення міських бюджетів в Україні.

Ключові слова: місцевий бюджет; управління активами; ефективність управління; державна власність.

Tymoshchyk Liliia, Ph.D. (Economics), Scientific secretary of the Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Expanding the Source Base of Local Fudgets: National and Foreign Experience

Abstract. Introduction. The permanent negative situation of the Ukrainian economy is caused by a number of shortcomings of the economic system, which is still in the process of development and reform, and one of the urgent issues that need to be addressed is the state and sources of municipal budgets. The level of revenues from the state treasury indicates a clear dependence of local budgets on the state. Compared to the experience of foreign countries, where own investments make up the bulk of urban profits, Ukrainian municipalities lose a significant amount of money from private sources, such as infrastructure revenues or local taxes. Therefore, the topic of expanding the source base of local budgets today is extremely relevant.

Purpose. At the disposal of local governments is a fairly wide range of tools for indirect influence on the development of the territorial community. Each city uses them in its own way, contributing to the development of economic development strategies and the development of various sectors of urban infrastructure. The purpose of this article is to determine the general features and mechanisms of property management of the territorial community in Ukraine and abroad.

Results. The article highlights the problem of distribution of property rights and property management between local authorities and local governments. The views of modern researchers on the objectives of joint management and the problems of its control are considered. The role of local taxes in the formation of local budgets abroad is emphasized. The importance of a simple and objective way of estimating the value of real estate and an appropriate electronic database for filling local budgets through local taxes is highlighted. The analysis of financial and economic activity of local governments in different countries is carried out. The strategic goals of reforming the economic activity of the authorities have been set. The functions of replenishment of local budgets are systematized. The peculiarities of filling city budgets in Ukraine are taken into account.

Conclusions. To expand the range of sources of replenishment of local budgets, the need to attract additional investment in the economy of the region is justified, an important tool is "regional marketing". Although this form of replenishment of treasuries is quite risky in Ukrainian conditions, it is necessary for the autonomy of local communities.

Keywords: local budget, asset management, management efficiency, state property.

JEL Classification: C13, D 23, H 82, K11, R10.

¹Стаття надійшла до редакції: 25.10.2021

Received: 25 October 2021

Постановка проблеми. З проголошенням незалежності Україна як суверенна держава почала самостійно формувати власну економічну політику. На той час перед Україною стояли невідкладні завдання щодо забезпечення переходу від адміністративно-командної системи управління до саморегульованої ринкової економіки та розбудови місцевого самоврядування. Серед найважливіших із них було визначено: перехід від монополії державної власності до багатоманітності форм власності та видів господарювання через приватизацію та роздержавлення; інвестиційна перебудова в напрямі децентралізації, зменшення питомої ваги державних інвестицій та розширення ринкових джерел капіталовкладень. Провідне місце в структурі матеріальної та фінансової основ місцевого самоврядування посідає власність територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу написання даної статті покладено наукові ідеї таких вчених як О. Бобровська, С. Большенко, Н. Гвазава, Л. О. Ковальова, М. Кучерук, Р. Стефанчук, В. Толуб'як, О. Шевченко. Проте, варто підкреслити, що наукові пошуки у сфері вивчення зарубіжного досвіду з метою вдосконалення національної практики розширення джерельної бази для наповнення місцевих бюджетів є малодослідженим напрямком в економічній науці, за винятком фрагментарних наукових пошуків.

Формулювання цілей дослідження. Економічне піднесення територіальної громади, як правило, залежить не стільки від об'єктів муніципальної власності, скільки від підприємств інших форм власності. Проте органи місцевого самоврядування можуть скористатися непрямими інструментами впливу, а саме: може бути використано управління муніципальною власністю у створенні інфраструктури, яка спонукає економічний розвиток.

З метою систематизації та узагальнення необхідності створення такої інфраструктури, слід зазначити, що коли національна економіка здебільшого перебуває в кризовому стані, деякі муніципальні формування досягають успіхів щодо своїх економічних можливостей, які можна пояснити виявленням ініціативи місцевих органів влади, їхньою вірою у власні сили щодо поліпшення стану економіки громади. Доречно буде зауважити, що останніми роками доволі традиційна концепція економічного розвитку набула деяких змін, адже більшість громад перебудували свою політику з розвитку основної галузі на підготовку умов для піднесення диверсифікованої місцевої економіки. Тому на сьогодні постала нагальна проблема диверсифікації стратегій економічного розвитку, тому ініціативи місцевої влади можуть стати вирішальними щодо утворення бази для вдалої реалізації багатьох стратегій.

Місцева влада для виконання цілей використовувала такі найважливіші інструменти, як

регулювання і розвиток муніципальної інфраструктури, фінанси та маркетинг, управління землею і майном. Але, між тим, громада повинна мати офіційний план економічного розвитку, а кожен інструмент використовувався в поєднанні з іншими інструментами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування й розвитку муніципальної економіки є однією з найактуальніших сьогодні серед комплексу економічних питань держави. Міста, селища, села одержали можливість проводити більш незалежну від держави економічну політику, але велика самостійність у проведенні соціально-економічної політики вимагає від органів місцевої влади максимально використовувати власні сили, можливості та ресурси. Проблема формування, реформування й підвищення ефективності комунального майнового комплексу посідає головне місце в системі розвитку місцевого самоврядування [6, с. 2].

В даному контексті досить гострою є проблема дублювання функцій на місцях. О. Бобровська, у своєму дисертаційному дослідженні, вказує на унікальну ситуацію, яка є неприйнятною та суперечить самій природі права власності, а саме: наявність двох повноправних суб'єктів на одне й те саме майно. Є територіальні громади, а є ради, кожен із цих суб'єктів наділений, відповідно до Закону, відповідним колом прав і обов'язків (якщо не брати до уваги химерні посилення законодавця щодо «відповідальності рад перед громадами» і твердження про «первинність» територіальних громад), що ще раз підкреслює тезу про те, що з правової позиції територіальних громад як таких на сьогодні не існує. Більшість районних та обласних рад України прийняли рішення про делегування власних повноважень місцевим державним адміністраціям, у тому числі й повноваження щодо управління об'єктами спільної власності. Проте, одні ради залишили ці повноваження у себе, а інші делегували тільки частину повноважень з управління об'єктами спільної власності (наприклад, майном). Таке делегування робить ефективним тільки контроль за спільною власністю, але не створює належних умов для підвищення ефективності функціонування об'єктів цієї власності з боку рад. Створюються умови для незацікавленості в діяльності об'єктів спільної власності, яка посилюється відсутністю ресурсного супроводження делегованих повноважень місцевого самоврядування [2, с. 316].

Для вирішення проблем делегованих повноважень з управління об'єктами спільної власності В. Толуб'як пропонує запровадити договірні економічні відносини між відповідною радою та уповноваженим державним органом. Інший спосіб – ліквідувати таку інституцію, як «об'єкти спільної власності», шляхом передачі об'єктів до комунальної власності. Доцільно переглянути наявну бюджетну

залежність розподілу об'єктів комунальної форми власності.

Об'єкти тієї частки комунальної власності, що набули статусу спільної власності, яка знаходиться в управлінні районних та обласних рад, виконують не місцеві потреби, а корпоративні, спільні. Повноваження з управління об'єктами спільної власності (місцевого самоврядування) виконує орган державної влади (місцева державна адміністрація), фінансується здійснення цих повноважень коштом державного бюджету [11, с. 261].

Дослідник проблем формування комунальної власності О. Шевченко вважає, що у вітчизняному місцевому самоврядуванні відсутні реальні важелі управління та дієві механізми впливу на діяльність об'єктів спільної власності з боку рад.

З огляду на реальний стан справ в управлінні комунальною власністю в Україні, автор впевнений, що теоретичні загальносвітові принципи управління комунальною власністю враховуються частково. Наприклад, тільки за двома законами України – «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» – дублювання повноважень щодо управління власністю територіальних громад відбувається у багатьох сферах цього управління. Аналогічне дублювання відбувається щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад на обласному та районному рівнях [13, с. 153].

Як переконує досвід розвинених країн, фінансові проблеми територій розв'язуються через надання місцевим органам влади стабільно закріплених дохідних джерел, розширення сфери місцевого оподаткування та реформування системи міжбюджетних відносин у країні. Як свідчить вітчизняна практика, найбільш суттєвими недоліками місцевого оподаткування в Україні є незначна фіскальна роль місцевих податків і зборів, їх обмежена кількість, відсутність взаємозалежності між рівнем громадських послуг, які надаються на певній території, та податковим навантаженням населення, та інші [3, с. 13].

Порівняльний аналіз структури загального обсягу надходжень місцевих бюджетів таких країн, як Данія, Італія, Великобританія, Швеція, Словенія, Словаччина, Чехія, Молдова, Литва, Латвія, Франція, Естонія, Фінляндія, Іспанія, Угорщина, Польща, Румунія дає змогу зробити висновок про те, що в більшості країн місцеві бюджети формуються в основному за рахунок власних доходів. Так, наприклад, в Данії за рахунок власних доходів формується 61,8% доходів місцевих бюджетів, Франції – 62,8%, у Фінляндії – 71,8%, у Швеції – 80,4 відсотків [5, с. 43].

Щобільше, в країнах Європи кожен бюджет самостійний і відокремлений від інших, причому бюджети адміністративних одиниць нижчого рівня не включені до бюджетів адміністративних одиниць вищого рівня. Наприклад, власні доходи місцевих

бюджетів складають у Швеції та Швейцарії понад 70%, в Іспанії – 50%, у Норвегії – 56% доходів місцевих бюджетів. Це свідчить про те, що власні доходи є основним джерелом надходжень до місцевих бюджетів унітарних європейських країн [9, с. 181].

У країнах з розвинутою економікою значну роль відіграють майнові податки, а саме: податки на нерухоме майно фізичних та юридичних осіб та податок на землю. Наприклад, частка майнових податків у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів становить від 30-40% у Франції та Іспанії до 99,5% у Великобританії [10, с. 135].

З урахуванням досвіду зарубіжних країн, відмітимо, що основними перевагами використання податку з майна з метою формування дохідної частини місцевого бюджету є:

- зважаючи на той факт, що нерухоме майно не можливо перемістити на іншу територію, забезпечується як системність надходження податку, а відповідно й наповнення бюджету, так і неможливість ухилення від оподаткування;

- даний вид податку серед іншого характеризується стабільністю надходжень, на відміну, наприклад, від податку на прибуток чи податку на додану вартість.

Проте, для забезпечення визначених переваг від даного виду податку на практиці необхідна розробка простої та справедливої методики оцінки вартості майна та відповідної електронної бази даних. Для цього необхідно не тільки вдосконалити наявну національну практику оцінки нерухомого майна відповідно до Національного стандарту № 2, а й також доповнити її інформаційним підходом.

Продовжуючи аналіз власності як джерела наповнення місцевих бюджетів, відмітимо, що найбільш залежними від центрального уряду є місцеві бюджети постсоціалістичних країн. Серед них можна виділити дві групи країн. До більшої з них відносяться такі країни, як Румунія, Словенія, Угорщина, Болгарія. В країнах цієї групи відбуваються перетворення в напрямку зниження фінансової залежності місцевих органів влади від трансфертів з бюджетів вищого рівня. Більшою фінансовою автономією відрізняються Литва, Румунія, Словаччина, Словенія, де частка трансфертів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів складає близько 20%. Для іншої групи країн, таких як Албанія, Естонія та Чехія, характерна зворотна залежність.

Найбільш фінансово залежною від трансфертів з бюджету центрального уряду є Албанія (96% загального обсягу надходжень місцевих бюджетів). В Україні частка власних доходів місцевих бюджетів складає 55,6% і має тенденцію до зниження, тоді, як в країнах з ринковою економікою, як показує аналіз, ці податки відіграють значну фіскальну роль, залишаються вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів та ефективним важелем соціально-економічного розвитку території [4, с. 109].

У більшості європейських країн відбулося збільшення частки доходів від підприємницької діяльності й власності в структурі неподаткових надходжень місцевих органів влади. Так у Великобританії та Швеції ця частка становить більш як 50 відсотків. Високий рівень фінансової самостійності місцевих органів влади відзначається в Італії та Фінляндії, де цей показник сягає 20 %, у Данії та Іспанії – близько 10 відсотків. Це свідчить про фінансово-економічну незалежність місцевого самоврядування від централізованого типу фінансового забезпечення. З розвитком ринкової інфраструктури зростають доходи від підприємницької діяльності та власності у неподаткових надходженнях місцевих бюджетів у більшості постсоціалістичних країн. Обсяг цього виду неподаткових надходжень становить понад 40% у Польщі, Чехії та Словенії, до 20% – у Болгарії, Словаччині, Угорщині та близько 10% – у Латвії та Румунії. Що стосується України, то вона має один з найнижчих показників цього джерела неподаткових надходжень серед європейських країн. Частка адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційного та супутнього продажу, надходжень від штрафів і санкцій у структурі неподаткових надходжень бюджетів місцевих урядів Данії, Франції та Іспанії становить понад 60%, у Великобританії – понад 40, у Швеції – понад 10 відсотків [12, с. 49].

Отже, із короткого аналізу фінансово-економічної діяльності ораторів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах логічним є висновок про доцільність відмови від місцевих органів виконавчої влади та передача їх повноважень органам місцевого самоврядування, що дасть можливість більш ефективно підійти до адміністративно-господарської та фінансово-економічної діяльності територіальних громад. При цьому, за державними органами центральної виконавчої влади повинні залишитись функції контролю.

Нагальне завдання державного контролю за законністю господарської діяльності органів місцевого самоврядування в тому, щоб утримати їх в межах компетенції та, опікуючись благоустроєм населених пунктів, орієнтувати на господарське опанування місцевих ресурсів.

У такому разі перехід до формування і виконання майнового бюджету надасть змогу органам влади управляти наявною власністю, керуючись не ідеологічними уподобаннями, а принципами економічної доцільності та стати рівноправними суб'єктами господарювання ринкових відносин.

Створюючи оптимальний майновий бюджет, влада, відповідно до законів ринкової економіки, зможе практично впливати на економічну ситуацію. З одного боку, влада, як найбільший власник місцевих ресурсів, рішуче впливає на економічну поведінку інших суб'єктів ринку. А з іншого – все більша ефективність використання муніципальної власності

передбачає певні передумови. Влада, створюючи такі передумови, буде змінювати й умови економічної діяльності.

Вітчизняні економісти підкреслюють, що за рахунок використання комунальної власності інститути влади створюють суспільні блага такі як: забезпечення безпеки громади, комунальне, транспортне обслуговування, утримання вулиць, освітні послуги, послуги охорони здоров'я, соціальна допомога населенню тощо. З точки зору економічної теорії це суспільні блага, які характеризуються неподільністю та колективним споживанням. Відповідно до особливостей споживання вони поділяються на змішані й чисті, проте, на думку економістів, безплатний характер суспільних благ породжує їх надмірне споживання з боку суспільства [8, с. 500].

Отже, фінансова складова власності територіальних громад (дохідна частина муніципального бюджету) має поповнення завдяки доходним складовим комплексу муніципальної власності (дохідні муніципальні підприємства), а також із зовнішніх щодо комплексу муніципальної власності джерел (податки, субсидії тощо). Муніципальні фінанси (видаткова частина муніципального бюджету) використовуються насамперед на допомогу, підтримку і розвиток неприбуткових складових муніципальної власності (освіту, охорону здоров'я, комунікації тощо), а також на утримання муніципалітету. Отже, прибуток від експлуатації муніципальної власності із зовнішніх джерел є лише важливою ланкою (і в жодному разі не самоціллю) в управлінні муніципальною власністю, головна мета якої – надавати максимальну користь жителям муніципального формування, як управлінської структури, зберігати та зміцнювати його стан.

Отже, слід погодитись із М. Кучеруком, що місцеві бюджети виконують не тільки контрольну та розподільчу функції, а також є:

- по-перше, своєрідним індикатором фінансового стану та розвитку громади, оскільки порівняння доходів і видатків бюджету показує загальні тенденції та проблеми цієї територіальної громади;
- по-друге, показником фінансового потенціалу місцевих підприємств, адже динаміка надходжень від податку на прибутки з підприємств, які зараховуються до місцевих бюджетів, вказуватиме, чи є діяльність підприємств цього регіону прибутковою [7].

Треба наголосити, що можливі джерела поповнення муніципального бюджету невіддільні від цілей діяльності муніципалітету. Тому, щоб унеможливити розбіжність між необхідністю максимізації доходів і соціальною спрямованістю муніципального управління, нашою ціллю буде виявлення таких доходних джерел і визначення засобів залучення з них прибутку.

Щодо можливих джерел доходів, нині в Україні склалася ситуація, коли системи наповнення та витрачання міської скарбниці не дають змоги здійснити всіх функцій, що мають здійснювати органи місцевого самоврядування.

Така ситуація склалася внаслідок останніх економічних реформ, коли головною метою була лібералізація господарського обігу, результатом чого є відсутність інвестицій, розвитку виробництва та зростання доходної частини бюджету. Крім того, не було достатньої уваги щодо інвестиційних програм. Тому і держава, і муніципальні органи влади зокрема постали перед нездатністю наповнювати бюджет. Розв'язанням цієї дійсно першочергової проблеми є економічне зростання. Активна державна інвестиційна та структурна політика, в рамках якої держава та муніципалітети мають брати на себе інвестиції, не вигідні приватному сектору, дозволяє збільшити оподатковувану базу місцевого бюджету і, насамперед, суспільно-правові доходи муніципалітету. Економічне зростання, через збільшення платоспроможності населення, вплине й на збільшення приватноправових доходів муніципалітету. Також економічне зростання тісно пов'язане з досягненням соціальних спрямувань муніципалітету.

Висновки. Для розв'язання завдань забезпечення економічного зростання муніципалітетам і регіонам необхідно зосередити увагу на «регіональному маркетингу». Основними завданнями даного механізму мають бути формування та впровадження

ефективної стратегії залучення інвестицій у регіон, з тривалою перспективою, заснована на облаштуванні території та розвитку людського капіталу. Для цієї стратегії необхідно насамперед робити ставку на виробництво і, для початку, створити мережу центрів технологічного розвитку та підтримки підприємництва в регіонах. В кризовий період для країни головним джерелом фінансових надходжень повинні бути зарубіжні та вітчизняні інвестиції. Зважаючи на те, що Україна – держава, яка має високий інвестиційний ризик через нестабільну політичну ситуацію, постійні зміни керівництва, погано організоване законодавство, високу криміногенну ситуацію та значний ступінь корумпованості суспільства даний напрям мало розвинений.

Крім того, деякі регіони не завжди мають високу інвестиційну привабливість, тобто не можуть без перешкод за невисоких ризиків втрати інвестицій отримувати високі прибутки. А зважаючи на події 2014 року пов'язані із втратою Криму та фінансовим і господарським крахом Донбасу, ці чинники тільки загострюються.

Таким чином, визначені нами загальні особливості та механізми управління власністю територіальної громади в цілому дає можливість більш ґрунтовно підходити до пошуку оптимальних напрямів розширення джерел наповнення місцевих бюджетів за рахунок власності територіальної громади, а також більш системно підходити до оцінки майна комунальної власності.

Література:

1. Бартош С. В. Актуальні питання бюджетної децентралізації в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2018. Т. 2., № 85. С. 47-58. URL: <https://doi.org/10.33763/npdfi2018.04.047> (дата звернення: 19.10.2021).
2. Бобровська О. Ю. Теоретико-методологічні засади запровадження корпоративних відносин в управління розвитком муніципальних утворень : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.04. Дніпропетровськ, 2008. 436 с.
3. Большенко С. Ф., Никифорова Н. І. Особливості формування місцевих бюджетів в європейських країнах. *Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2009. № 3. С. 12-18. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/29690/1/vestnik_KhPI_2009_6_Bolshenko_Osoblyvosti.pdf (дата звернення: 19.10.2021).
4. Гвазава Н. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини в зарубіжних країнах. *Держава і регіони*. 2012. 3 (39). С. 108-113. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2012/22.pdf (дата звернення: 19.10.2021).
5. Державні фінанси в розвинутих та перехідних країнах / пер. з англ. Київ : К.І.С., 2006. 400 с.
6. Ковальова О. М. Концепція розвитку комунальної власності в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2009. 1 (28). С. 1-6. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FLA=&2_S21STR=Tpdu_2010_1_30 (дата звернення: 19.10.2021).
7. Кучерук М. Децентралізація місцевих бюджетів – спосіб збільшення їх доходної бази? (Або як наповнити місцевий бюджет?). *Cyberbrains*. 2014. URL: <http://cyberbrains.org.ua/decentralisatsia-mistsevyyh-budgetiv-sposib-zbilshennya-dohodi/> (дата звернення: 19.10.2021).
8. Макроекономіка / за ред. В. Базилевича. Київ : Знання, 2007. 703 с.
9. Наджафов И. Н., Гребинник Т. А. Налог на прибыль и финансовая независимость местных органов власти Украины. *Економічний простір*. 2012. № 67. С. 179-187.
10. Стефанчук Р., Музика-Стефанчук О. Зарубіжний досвід формування та функціонування місцевих бюджетів. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2010. № 1. С. 132-138.
11. Толуб'як В. С. Підвищення ефективності підприємств комунальної власності у завданнях наповнення бюджетів місцевого самоврядування. *Вісник НАДУ*. 2004. № 1. С. 257-264.

12. Туманская Ю. В. Анализ зарубежной практики формирования доходов местных бюджетов. *Дайджест-финансы*. 2004. № 3. С. 48-51. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-zarubezhnoy-praktiki-formirovaniya-dohodov-mestnyh-byudzhetrov/viewer> (дата звернення: 19.10.2021).
13. Шевченко О. В. Стратегічне регулювання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.05. Полтава, 2021. 551 с. URL: https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/page/specializovani-vcheni-radi/4405203/ShevchenkoOV/dis_Shevchenko.pdf (дата звернення: 19.10.2021).

References:

1. Bartosh, S. V. (2018). Current issues of budget decentralization in Ukraine. *Naukovi praci NDFI*, 85, 47-58. Retrieved from <https://doi.org/10.33763/npndfi2018.04.047> [in Ukrainian].
2. Bobrovsjka, O. Ju. (2008). *Theoretical and methodological principles of introducing corporate relations in the management of municipal development* (Ph.D. Thesis). Governance. Dnipropetrovsk.
3. Bolshenko, S. F. & Nykyforova, N. I. (2009). Features of local budgets in European countries. *Tekhnichnyj prohres ta efektyvnistj vyrobnyctva*, 3, 12-18. Retrieved from http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/29690/1/vestnik_KhPI_2009_6_Bolshenko_Osoblyvosti.pdf [in Ukrainian].
4. Ghvazava, N. (2018). Local budgets and intergovernmental relations in foreign countries. *Derzhava i rehiony*, 3 (39), 108-113. Retrieved from http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2012/22.pdf [in Ukrainian].
5. *Derzhavni finansy v rozvnutykh ta perekhidnykh krajinakh*. (2006). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
6. Kovaljova, O. M. (2009). The concept of communal property development in Ukraine. *Teorija ta praktyka derzhavnogho upravlinnja*, (28), 1-6. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FLA=&2_S21STR=Tpdu_2010_1_30 [in Ukrainian].
7. Kucheruk, M. (2014). Decentralization of local budgets - a way to increase their revenue base? (Or how to fill the local budget?). *Cyberbrains*. Retrieved from <http://cyberbrains.org.ua/decentralisatsia-mistsevyyh-budgetiv-sposib-zbilshennya-dohodi/> [in Ukrainian].
8. *Makroekonomika*. (2007). Kyiv: Znannja [in Ukrainian].
9. Nadzhafov, Y. N. & Ghrebynnyk, T. A. (2012). Income tax and financial independence of local authorities of Ukraine. *Ekonomichnyj prostir*, 67, 179-187. [in Russ.].
10. Stefanчук, R. & Muzyka-Stefanchuk, O. (2010). Foreign experience in the formation and operation of local budgets. *Problemy pravoznavstva ta pravoohoronojji dijalnosti*, 1, 132-138. [in Ukrainian].
11. Tolub'jak, V. S. (2004). Improving the efficiency of communal property enterprises in the tasks of filling local government budgets. *Visnyk NADU*, 1, 257-264. [in Ukrainian].
12. Tumanskaja, Ju. V. (2004). Analysis of foreign practice of generating local budget revenues. *Digest finance*, 3, 48-51. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-zarubezhnoy-praktiki-formirovaniya-dohodov-mestnyh-byudzhetrov/viewer> [in Russ.].
13. Shevchenko, O. V. (2021). *Strategic regulation of disparities in socio-economic development of the regions of Ukraine* (Ph.D. Thesis). Development of productive forces and regional economy. Poltava. Retrieved from https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/page/specializovani-vcheni-radi/4405203/ShevchenkoOV/dis_Shevchenko.pdf [in Ukrainian].

